

International Journal of Languages' Education and Teaching

ISSN: 2198 - 4999, Doi Number: 10.18298/ijlet.615

Year 4, Issue 2, August 2016, p. 143-157

PROJECTION OF WATER IN GILGAMESH EPIC

Gülşen SEZEN ¹

ABSTRACT

Gilgamesh Epic is known the oldest epic of the written literature. The first thing coming to mind when calling to "water of life" or "the Flood" is it again. The aim of this study is to reveal the story of water. As is known, "both Sumer and Babylon Civilisations are hydraulics civilisations" has been told by Karl Witfogger (Gencer, 2008: 18). From this point of view, the idea emerged for the investigation of "projection of water" in the Epic of Gilgamesh that written in the late Babylonian period. Because of this reason, it is considered necessary to reveal position of water phenomenon that it impressed deeply civilisations' daily life, in written literature. And with this study, reveal position of water image clearly in our mind was wanted as far as possible. In this search "documentary screening/document review method" that is one of the Qualitative research method was used. And "Scanning method" was used for find water imagery in the Epic. Obtained data were grouped and interpreted. "Events (concepts)" were evaluated in its own context when doing qualitative analysis. This study was prepared with excitement of tracking water phenomenon. And firstly, about King Gilgamesh and the Epic was mentioned with very quick overview, then Epic's theme was discussed, after that main theme in the article was studied. In here, three-phased method was (mainly) followed. Initially, on the subject of water in the Epic was mentioned briefly; later, plot was supported with quotations from Epic; in the last stage, comment was made about subject. In this way, reach to results have been tried. Furthermore it was targeted to be understandable, because of this reason some articles that they have attached the subject or have importance was cited from time to time. Also in comments were paid attention for not use anachrony. We determined that water has got equality in positive and negative directions generally. Negative function of water improve through this notions: Opponent, being predictive factor of competitive pressure, formidable handicap, danger, scene that increasing the tension, wildness, uncivilised, death, disease, uselessness, ephemerality, annihilation, idleness, deprivation, damage, mourning, puerperality, nonresistance, desperation, hopelessness, greed, fear, frightfulness. On the other hand water's positive arguments are like these: Virtue, farsightedness, overcome the obstacles, achievement, good qualities, courage, bravery, being sturdy, place of vow, cleanliness, sipiritual purification, holiness, virginity, purity, God help, protectorate, fruitfulness, shelter, utopia, happiness, fortune, present, provide comfort, steady fear, redemption, loyalty to decedent. If this work that were written before Christ compare with other same period epics (like Iliad, Odyssey, Creation Epic of Altay ets.) it will become clearer from the point of water images in the Epic. But this subject may be the subject of another article because of its width.

Key Words: Gilgamesh Epic, water, water image, Sumerians, Babylonians.

GILGAMESH DESTANI'NDA SUYUN İZDÜŞÜMÜ

ÖZET

Yazılı tarihin bilinen en eski Destanı Gilgamesh Destanı'dır. Ölmezlik suyu ve Tufan denilince akla ilk gelen eser yine odur. Bu araştırmada amaç suyun öyküsünü açığa çıkarabilmektir. Bilindiği üzere gerek Sümer gerekse de Babil uygarlıkları Karl Witfogger'in dediği gibi "hidrolik medeniyetler"dir (Gencer, 2008: 18). Bu bilgiden hareketle, geç Babil döneminde yazılmış Gilgamesh Destanı'nda suyun izdüşümlerini araştırma fikri ortaya çıktı. Uygarlıkların günlük yaşamını derinden etkilemiş bir fenomenin yazılı kültürdeki yerini aydınlığa kavuşturmak gerekliliği bu şekilde doğdu. Ve bu çalışma ile bir nebze de olsa su konusunun akıllardaki yeri netleştirilmek istendi. Bu çalışmada Nitel araştırma yöntemlerinden belgesel tarama/doküman inceleme metodu kullanıldı. Metindeki su öğelerinin tespitinde tarama yöntemi kullanıldı. Elde edilen veriler gruplandırılarak yorumlandı. Nitel analiz yapılırken olaylar (kavramlar) bağlamı içerisinde değerlendirildi. Gilgamesh Destanı'nda su fenomeninin izini sürmek heyecanıyla hazırlanan çalışmaya öncelikle Gilgamesh ile Destan hakkında kısaca bilgi verilerek başlandı. Ardından Destan'ın olay örgüsüne değinildi. Daha sonra ise su konusunun ele

¹ Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

alındığı esas kısım gelmektedir. Burada (çoğunlukla) takip edilen yöntem üç aşamalıdır. İlkine suya dair olaydan kısaca bahsedildi. İkinci olarak Destan'dan alıntılarla olay desteklendi. Üçüncü aşamada da konuya dair yorum getirilerek bir çıkarıma ulaşılmaya çalışıldı. Konuyla alakalı olduğu yahut önem arz ettiği düşünülen çalışmalara yer yer atıf yapılarak konunun içeriği anlaşılır kılınmak istendi. Yorumlar sırasında anakronizme (zaman-bozum) düşülmemeye çalışıldı. Yapılan tespitlere göre suyun negatif ve pozitif yönlerinin genel olarak birbirine eşit olduğu görülmüştür. Suyun negatif işlevi şu kavramlar üzerinden gelişmiştir: Rakip, rekabetin şiddetini belirleyici unsur olma, aşılması gereken engel, tehlike, handicap, gerilimi tırmandıran olay mekanı, yabanilik, gayri medenilik, ölüm, hastalık, faydasızlık, hayırsızlık, gelip geçicilik, yok oluş, avarelik, yoksunluk, yavanlık, zarar, yas, lohusalık, teslimiyet, çaresizlik, umutsuzluk, hırs, korku, dehşet. Suyun pozitif rolünün işlendiği kavramlar ise şu şekildedir: Erdem, ileri görüşlülük, engelleri aşmak, başarı, iyi sıfatlar, cesaret, mertlik, güçlü kuvvetli olmak, adak sunulan mekân, fiziki temizlik, manevi arınma, kutsallık, bakirlik, saflık, Tanrı desteği, koruyuculuk, bereket, barınak, ütopya, mutluluk, talih, armağan, ferahlık sağlama, korkuyu yatıştırma, kefarete, ölmüşlere vefa. Milattan önce yazılan bu eser, yine milat öncesi yazılan diğer destanlarla (İlyada Odyssea, Altay Yararılış Destanı vb.) karşılaştırılırsa Destan'ın su öğelerince ne kadar zengin olduğu daha netleşecektir. Muhakkak ki böyle bir araştırma, başka bir makalenin konusu olacak genişliktedir.

Anahtar Kelimeler: Gilgameş Destanı, su, su imgesi, Sümerler, Babilliler.

1. Giriş

Geç Babil döneminde, Sami dilinin bir kolu olan Akkadça olarak yazılmış Gilgameş Destanı, bütün Yakınoğu'da sevilmiş ve pek çok dile çevrilerek taklit edilmiş, yazılı tarihin bilinen ilk destanıdır. Babil edebiyatının bu eşsiz eseri, Sümer anlatılarından esinlenerek ve yeni ilavelerle oldukça geliştirilerek meydana getirilmiştir.² Milattan önce 2.650'li yıllarda hüküm sürdüğü düşünülen Gilgameş'in maceralarla dolu yaşamını anlatan Destan'ın böylesine çok sevilmesi ve yayılması, Gilgameş karakterinin mekanik ve soyut bir yapıdan öte çeşitli duygulanımlara, insanî zaafılara sahip oluşuyla alakalıdır.³ Onun duygulanımlarını okuyanlar, Gilgameş'le kolayca empati kurarak Destan'ın etkisi altına girer. *“dostluk gereksinimi, sadakat duygusu, ad ve ün kazanmak için duyulan güçlü istek, serüven ve başarı aşkı, her şeye üstün gelen ölüm korkusu ve dayanılmaz ölümsüzlük arzusu”* Gilgameş'i bilinen diğer destan kahramanlarından ayıran hususiyetlerdir (Kramer, 2002: 228).⁴

Bu destanın merkezini, “ölüm” teması ile -büyük bir kahraman yahut yüce bir kral olsa bile- “hiç kimsenin sonsuza kadar yaşayamayacağı” görüşü oluşturmaktadır. Bireylerle, canavarlarla mücadelenin yanında ölüme karşı verilen amansız bir savaşın söz konusu edildiği Destan'ın olay örgüsünü genel hatlarıyla ele alalım.

Gilgameş, Tufan'dan sonra iktidara yerleşen beşinci hükümdar olarak listelenmiştir.⁵

² Destanın ne kadarının ödüncleme ne kadarının orijinal olduğuna dair güzel bir inceleme yazısı için bkz. Kramer, 2002: 226-46.

³ Gilgameş ve bu adın hikâyesi için bkz. George, 2003: 71-90.

⁴ Aynı zamanda onun bu özelliği, Destan'ın mitolojik bir anlatı olup olmadığı tartışmasını da beraberinde getirir. Zira mitolojik eserler tanrıları ve yaptıklarını, köken konusunu ele alıp işlerken Gilgameş Destanı'nda başkahraman insanî özellikler sergileyerek bu çizgiden uzaklaşmaktadır. Destan'da mit olgusuna uygun anlatımlar yer yer bulunsa dahi bunlar çoğunlukla merkez konuyu destekleyici niteliktedir. Fakat sonuç olarak Gilgameş Destanı mitolojik eserler arasında incelenmektedir. Bkz. George, 2003: 33-4 ve Cengiz, 2008: 9.

⁵ Sümer ve Akkad hükümdar isimlerinin yazılı olduğu Sümerce yazılmış antik listeler mevcuttu. Bkz. George, 2003: 101-4. Daha sonraları Babil ile Asur hükümdarlarının listeleri de yazılmıştı.

Destan, III. Ur hanedanlığı kralı Gilgamesh'in ve Uruk kentinin övgüsüyle başlar. Bu güçlü ve yenilmez kahraman pek çok iyi özelliklere sahiptir. Fakat halkının gençlerine ettiği zulümle tanrıların dikkatini çeker. Tanrılar ona Enkidu adında henüz insanlaşmamış bir rakip yaratır. Zaman içinde Enkidu daha insanî vasıflar kazanmış halde Gilgamesh'in karşısına çıkar. Gilgamesh onu daha evvel rüyasında görmüştür.⁶ Birbirinden güçlü iki karakter güreşe tutuşur. Güreşin sonunda dostluk kazanır ve Enkidu ile Gilgamesh dost olur. İki dost kahramanlık ve serüven aşkıyla yola çıkıp uzak diyarlardaki sedir ormanına gider ve oranın korkunç bekçisi Humbaba'yı (Huwawa) öldürür. Kestikleri sediri güneş ve adalet tanrısı Şamaş'a sunarlar. Aşk ve bereket tanrıçası İştar, Gilgamesh'ten hayli etkilenir ve ona sevdalanır. Lakin Gilgamesh'in onu iğneleyici bir dille reddetmesi İştar'ın onurunu kıracaktır. İştar oç almak için gök tanrısından (Anu) yardım ister ve böylece Gök-Boğası'nı yeryüzüne indirtir. Gök-Boğası, Uruk kentinin yerle bir olmasına sebep olur. İki yiğit kahraman Enkidu ile Gilgamesh, bu boğayı öldürerek kahramanlıklarına kahramanlık katar. Enkidu, Gök-Boğası'nın öldürülmesindeki payı yüzünden tanrıarca lanetlenir. On iki günlük bir hastalıktan sonra Enkidu vefat eder. Gilgamesh derinden sarsılır. Ölüm hakikatini benimseyemez. Yüreğini korku ele geçirir. Hiçbir başarı artık onu oyalayamaz. Ölmezlik sırrını aramaya çıkar. Türlü zorluklarla dolu bir yolu kat eder. Dünyanın sonundaki engin denizi aşar. Büyük Tufan'dan kurtulup ölmezliğe kavuşan Utanapiştî(m)'den⁷ ölmezlik sırrını öğrenmek ister. Fakat Utanapiştî'nin sözleri cesaret kırıcıdır. Zira ölümsüzlük, ancak ve ancak tüm tanrıların toplanıp karar almasıyla mümkündür. Ve artık tanrıların bir araya gelmesi için bir neden de yoktur. Gilgamesh eli boş, yüreği keder içinde geri dönüş yoluna çıkmalıdır. Hanımının ısrarlı ricası üzerine Utanapiştî, Gilgamesh'e bir dikenden bahseder. Ölmezlik veremese bile bu dikenin ölüm korkusunu giderdiğini, insana uzun ömür verdiğini ve yiyeni gençleştirdiğini söyler. Gilgamesh denizin dibinden çıkardığı bu dikenin hemen yemez. Ülkesindeki bir ihtiyarın üzerinde deneme yapıp dikenin tesirine iyice kanaat getirdikten sonra onu yemeyi planlar. Ancak umudu simgeleyen bu kıymetli bitkiyi geri dönüş yolundayken bir yılanı kaptırır. Gilgamesh ülkesine eli boş döner. Başından geçenlerin öyküsünü, bir mezar taşının üzerine kazıtır.

2. Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden belgesel tarama/doküman inceleme metodu kullanıldı. Dolayısıyla Gilgamesh, Sümer ve Babil konularına dair ilgili literatür tarandı. Gilgamesh Destanı'na dair çeşitli dillerden okumalar yapıldı. Bu sayede devrin kültür ve inançlarına dair genel bilgiler edinildi. Ardından makalede esas alınacak metin tespit edildi. Orijinali Akkad dilinde yazılmış eserin Bottero ile George çevirilerinden karşılaştırmalı olarak faydalandı. Metindeki su öğelerinin tespitinde yine tarama yöntemi kullanıldı. Elde edilen veriler gruplandırılarak yorumlandı. Nitel analiz yapılırken olayların ve bağlamların dili kullanıldı, yani olaylar (kavramlar) bağlamı içerisinde değerlendirildi. Ulaşılan bulgular günümüz edebi metinlerinde hala kullanılıyor mu, aralarında ne oranda benzerlikler mevcut gibi sorulara zaman zaman yanıt aranmaya çalışıldı. Çalışmaya öncelikle Gilgamesh ile Destan hakkında kısaca bilgi verilerek başlandı. Ardından Destan'ın olay örgüsüne değinildi. Daha sonra ise su konusunun ele

⁶ Gilgamesh'in gördüğü rüyaların gelecekte haber verme özelliği vardır. Konuyla ilgili olarak bkz. Kuzubaş, 2007: 309-11.

⁷ Hz. Nuh'un temsili. Sümerlerdeki Ziusudra'nın karşılığı.

alındığı esas kısım gelmektedir. Burada (çoğunlukla) takip edilen yöntem üç aşamalıdır. İlk suya dair olaydan kısaca bahsedildi. İkinci olarak Destan'dan alıntılarla olay desteklendi. Üçüncü aşamada da konuya dair yorum getirilerek bir çıkarıma ulaşılmaya çalışıldı. Konuyla alakalı olduğu yahut önem arz ettiği düşünülen çalışmalara yer yer atıf yapılarak konunun içeriği anlaşılır kılınmak istendi. Yorumlar sırasında anakronizme (zaman-bozum) düşülmemeye çalışıldı.

2.1 Amaç

Yaratılış mitolojilerinin hemen hemen temel kaynağı sudur. Peki ya ilk destanlarda durum benzer şekilde miydi? İşte böyle bir soruya yanıt bulmak için yapılan araştırma sonucunda, milattan önce yazılmış destanlardaki su kavramı ile ilgili yeterince çalışmanın bulunmadığı fark edildi. Bu eksikliği bir nebze olsun gidermek için yazılan makaleye konu olarak Gılgamesh Destanı seçildi. Zira Gılgamesh Destanı yazılı tarihin bilinen ilk destanıdır. Bilindiği üzere gerek Sümer gerekse de Babil uygarlıkları Karl Wittfogel'in dediği gibi "hidrolik medeniyetler"dir (Gencer, 2008: 18). Geç Babil döneminde yazılmış Gılgamesh Destanı'nda suyun izdüşümlerini araştırma fikri böyle hâsıl oldu. Uygarlıkların günlük yaşamını derinden etkilemiş bir fenomenin yazılı kültürdeki yerini aydınlığa kavuşturmak gerekliliği bu şekilde doğdu. Ve bu çalışma ile bir nebze de olsa su konusunun akıllardaki yeri netleştirilmek istendi. Nitekim ulaşılan sonuçlar, konunun önemini gösterir niteliktedir.

3. Gılgamesh Destanı'nda Su

Makalenin şimdiki bölümünde, Destan'daki izdüşümleri üzerinden suyun macerasını paragraflar halinde incelemeye çalışalım.

Gerek Dünya fizikî tarihinde gerekse insanlık tarihinde önemli yer tutan Tufan olayı mitolojik anlatılardan destanlara kadar uzanan yapısıyla yazılı kültürde hayli önem arz ediyor. Nitekim ele aldığımız Destan'a methiye tarzında bir girişle başlanırken Gılgamesh hakkında "*Seyreyledi Karanlıkları O⁸ / Açıkladı tüm Gizleri / hatta öğretti bize / Tufandan önce olup biteni*", denilmesi boşuna değildir (Bottero, 2013: 63).⁹ Tufandan önce neler olup bittiğini bilmesi, bildiğini halkına öğretmesi Gılgamesh'in methedilen iki yönü olarak burada karşımıza çıkmakta. Hal böyleyken akıllara hemen "Tufan öncesini bilmek neden önemli" sorusu geliyor. Hepimizin bildiği üzere olayların sebeplerini bilmek, sonucu anlamaya yardımcıdır ve ileri görüşlü olmayı sağlar. Eğer sebebi bilen kişi ülkenin hükümdarı ise bilgi artık sadece bilgi olmaktan da çıkarak kutsî yön kazanmaya başlar.¹⁰ Çünkü öngörüye sahip, geçmişin olaylarından ders alan bir hâkim, insanlığa medeniyetin

⁸ Melih Cevdet Anday 26 Temmuz 1992 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'ne yazdığı "Kitap Üstüne" adlı denemesinde bir hazine gibi geleceğe kalmasını istediği kitapları listelerken Gılgamesh Destanı'nı liste başı yapar ve şunları söyler: "*Benim listem Gılgamesh Destanı ile başlıyor. Gerçek adı, Sha Nagba İmuru'dur. 'Her şeyi görmüş olan' anlamına gelir.*" (Durmuş, 2009: 1288). Anday'ın tavsiye listesindeki bu ifadesinde Destan'ı okumakla bizlerin tıpkı Gılgamesh gibi her şeyi (karanlıkları) görebileceğimiz iması sezinlenir. Bu manada Destan'ın okunması hayli elzemdir.

⁹ Destan'dan yapılan alıntılarda Bottéro'nun çevirisi tercih edilmekle birlikte George'un çalışmasından da faydalanılmıştır. Bottéro çevirisindeki (çeviren, Orhan Suda) köşeli-yuvarlak parantezler, anlam bütünlüğünde karışıklığa sebep olmaması için buraya dâhil edilmemiştir.

¹⁰ Sümer inancına göre hükümdar tanrıların yeryüzündeki gölgesi sayılır.

altın çağını yaşatıp halkı feraha eriştirebilir. İşte Destan'da Gilgamesh övgüsünde söylenen "hatta öğretti bize / Tufandan önce olup biteni" sözleriyle kastedilenin "ideal hükümdarın özellikleri" olduğunu söylemek imkân dâhilindedir.

Gilgamesh "Taş duvarları bile yerle bir eden / Taşkın su kütlesi"ne benzeyen erdemleriyle kahraman bir savaşçı olarak betimlenir (Bottero, 2013: 65). Su taşkınının yıkıcı olma özelliğinin bu ifadeyle olumlandığını görüyoruz. Yaygın kullanımın aksi yöndeki bu olumlamada taşkın su (erdemler), en sağlam engelleri aşabilmesi özelliğiyle yüceltilmiştir.

Gilgamesh'in kahramanlıkları bahsinde "tepelerde kuyu açma"sından yahut "engin denizi (okyanus) aşma"sından söz edilir¹¹: "Oydu açan tepelerde kuyuları / Aştı denizi, / Engin Deniz'i / Güneş'in doğduğu yere kadar, / Ve bulmak için sonsuz hayatı / Her tehlikeyi göze alarak / Araştırdı tüm evreni, / Tufan'ın yerle bir ettiği Tapınakları," (Bottero, 2013: 66). Günümüzde kuyu açmak yahut bir denizden geçmek ciddi manada cesaret ve kahramanlık göstergesi olmayabilir. Ancak geçmişte geçmişin değerleri ile inceleyen gözle olaylara bakıldığında kuyu kazarak insanları suya kavuşturan bir hükümdar olmak, muazzam bir kahramanlık şeklinde nitelenebilir. Alıntı yapılan dizelerde denizin tehlikeden kinaye olarak kullanıldığına şahit oluyoruz. Kahramanlık, bilindiği üzere bir hükümdarın vazgeçilmez özelliklerindedir. Hatta hükümdarı hükümdar yapan onun kahramanlıklarıdır denilebilir. Dolayısıyla yüzlerce hikâyede, destanda başkarakterin kahramanlık mertebesine yükselmesi "aşılması gereken engel" motifiyle sağlanır. Bu engellerin başlıcaları arasında su nev'inden bir unsur bulunur. Deniz, ırmak, göl, kuyu çoğu defa tehlikenin karşılığıdır. Ulaşılmak istenen hedef ile kahramanın arasındaki bu su engelinin zorluk derecesi, kahramanın yüceltilmesine adeta bir vesiledir. Engel ne kadar zorlu ve aşılmaz ise kahraman da o kadar cesur addedilir. Nitekim yukarıdaki alıntıda Deniz'in enginliği bu sebeple özellikle vurgulanır. Deniz "engel" teşkil edişini bir adım öteye taşıyıp yorumlamak gerekirse her engel haddizatında kişiyi hedefine ulaştırır, onun doğru yolda olduğunu gösteren bir tür "kavuşma vesilesi"dir.

Gilgamesh, kahramanlıklarının ve güzel özelliklerinin yanı sıra bazı aşırılıklara da sahiptir. Kibriyle tarif edilir. Bir oğlu babasına, bir kızı annesine bırakmadığı söylenir. Delikanlıların tıpkı kendisi gibi soluksuz çalışmasını ister, sözlü olsa bile yeni yetme kızların ırzına geçtiği anlatılır. İşte bu vasıflar onun bilgeliğini, şanını gölgelendirir. Halk bu yüzden ulu tanrılara acı içinde yalvarır. Tanrılar, yaptığı zulümlerden ötürü Gilgamesh'e öfkelenerek ona bir rakip yaratmaya karar verir. "Yarat (...) / Kasırgaya denk düşen birini" sözleriyle yaratılan ve kasırgaya denk düşen bu rakip Enkidu'dur (Bottero, 2013: 69). Enkidu'nun fırtınaya benzetilmesi onun güçlü, hırçın, ehlileştirilmemiş karakteriyle ilintilidir.

Üçte ikisi tanrı üçte biri insan olan Gilgamesh'in yaratılmasında Tanrı Ea(Enki) ile Tanrıça Aruru rol oynamıştır. İnsanları yaratan Tanrıça Aruru, ilginç bir ayrıntıdır ki Enkidu'yu yaratırken ellerini yıkar ve bir parça kil alarak onu Bozkır'a bırakır. Daha tasarı aşamasındayken fırtına/kasırgaya benzetilen Enkidu, yaratım aşamasına gelindiğinde yıkanıp temizlenmiş eller tarafından vücuda

¹¹ Destanın standart Babil versiyonu, Gilgamesh'in üç muvaffakiyetiyle başlar. Bunlar; Gilgamesh'in dağlar üstünde açtığı geçitler, tepelerde kazdığı kuyular ile Utanapiştî'nin izindeyken aştığı engin denizdir. (George, 2003: 92-5). Dikkat edilirse bu üç başarının ikisi su ile ilgilidir.

getirilir.¹² Kutsal bir görevi icra etmeden evvel arınmak, tıpkı burada olduğu gibi günümüzde dahi sürdürülen bir eylemdir.

Enkidu -tıpkı vahşi bir hayvan gibi- su içmeye ceylan sürüsüyle gitmektedir. Onlarla birlikte suya girer. Suyun buradaki işlevi Enkidu'nun yalın, vahşi, kaba ve gayri medeni görünüşünü pekiştirmektir. Subaşı, hikâye kahramanlarının karşılaştıkları bir mekân özelliği de taşır. Nitekim Enkidu'nun varlığını Gilgameş'e iletecek olan avcı, günün birinde Enkidu ile subaşında karşılaşmıştır. Enkidu ehlileşsin diye çevresindekiler ona yardımcı olur. Mesela susuzluğunu gidermesi için rahipler Enkidu'ya arpa suyu sunar. Buradan anlıyoruz ki Enkidu medeni bir yapıya kavuşsun diye saf sudan (ırmaktan) uzaklaştırılır, el yapımı ve medeniyetin göstergesi bir içecek (arpa suyu) ehlileştirilir.

Dini tören ve dua ritüelinde beden temizliğine öncelik verildiğini Destan'ın satır aralarından öğreniyoruz. Enkidu ile Gilgameş, sedir ormanının bekçisi Humbaba'yı (Huwawa) öldürmek için yola çıkmadan evvel, Ninsuna'yla (Gilgameş'in annesi) vedalaşmaya giderler. Ölümsüz bir tanrıça olan Ninsuna, yarı ölümlü oğlunu koruması için Güneş Tanrısı Şamaş'a yalvarıp dua eder. Dua ritüeli öncesinde Ninsuna yedi kez arındırıcı çöven ve ılgınla yıkanır. Tanrıçanın bu temizlik maddeleriyle arınması dikkat çekicidir. Dua etmeden evvel arınma düsturuna Gilgameş Destan'ında bu şekilde rastlıyoruz.

Gilgameş, Humbaba ile kapışırken Güneş Tanrısı Şamaş fırtınalar estirerek Gilgameş'e yardım eder. Birbirinden dehşet verici on üç fırtınaya ek olarak ak bulutlar, kalın bir sis tabakası gibi ölüm yağdırır. Betimlemedeki yoğun beyaz bulutların sise, sisin de ölüme çağrışım yapması akla 16. Yüzyıl Fransız düşünürlerinden François Rabelais'nin Gargantua'sını getirmekte. Gargantua'dan öğrendiğimize göre sisin hastalık ve ölüm getirdiğine inanılmaktaydı (Rabelais, 2006). Öyle görülüyor ki sise dair kötücül yaklaşımın ilk örneklerine bu destanda rastlamak mümkün. Fırtına ise Gilgameş'in zafere ulaşmasında rol oynayan bir yardımcı görevindedir.

Destan'ın ilerleyen bölümlerinde Gilgameş, hercai ve şıpsevdi karakterinden dolayı İştâr'ı (aşk-bereket tanrıçası) çeşitli benzetmelerle yerer. Satırlar süren yergideki çarpıcı benzetmelerden biri at üzerinden yapılır. Ne zaman ki İştâr savaş tutkunu bir atı sevse onu mutlaka meşin kırbaça layık görür. Yahut o atı sonu gelmez yarışlara sürer. Ata bulandırttığı suyu içsin diye atı zorlar. İçeceği durgun suya giren ve onu bulandıran at imgesi, İştâr'ın çevresine verdiği "zarar"ın temsildir. Ve yine bir başka benzetmede su, "hayırsızlık" manasında İştâr hakkında şöyle kullanılır: "*Bir su tulumusun / Taşıyıcısının üstüne boşalan*" (Bottero, 2013: 275). Dizelerden anlaşılacağı gibi, tulumdaki su bir insan için hayatî önem taşısa bile amacı dışında heba edilmişse faydasızdır.

¹² Sümer kil tabletlerinde Ur Şehri için yazılan bir ağıtta: "*Artık karabaşlı halk törenler için yıkanamıyor. / Kirliyi beğenmek onların kaderi oldu. / Görüşleri değişti.*" şeklinde dile getirildiği gibi törene hazırlanmak için yıkanmak, Sümer geleneklerindendi (Çiğ, 2010: 54, 58). Yine bir başka Sümer şiirinden (Şulgi'nin kutsanması) Kutsal evlilik töreni öncesi rahibelerin yıkandığını öğreniyoruz. Tüm bu meseller bize, kutsal ritüeller/eylemler öncesinde arınmanın önemini vurgulamaktadır.

Destanda el banyosu kavramıyla karşılaşırız. Gılgamesh ile Enkidu, kutsal Gök-Boğası'nı öldürmeleriyle bulaştıkları kirden Fırat Nehri'nde (River of Euphrates) el yıkayarak arınırlar. Zaferlerini duyurmak için şehrin sokaklarında savaş arabasıyla gezmeden evvel ellerini yıkamaları, akla bu davranışın kutsal/dinsel içerik taşıyabileceği ihtimalini getirmektedir.

Edebi metinlerde yağmur bir benzetmede kullanılacağı zaman, adeta klâsikleşen bir yönelimle, "bereket"e karşılık gelir. Nitekim Enkidu iyi dilek temennisi olarak bereketli yağmurların arkadaşının tarlasına yağmasını dileyerek bu bereket imini tekrarlar.

Metinde Enkidu hakkında kullanılan "balçık olmak" ifadesi, ölmeyi sembolize eder. Gılgamesh, can dostu Enkidu gibi "balçık olmak ve bir daha asla kendine gelmemek üzere kara toprağa karışmak" korkusuna kapılmıştır. Ölüm korkusu yaşayan Gılgamesh, derin bir keder ve başa çıkılması zor bir umutsuzluk içerisinde, balçık olmak korkusu üzerinden betimlenir.

Ölenin ardından ağlamak, inlemek, saç baş yolmak, kendini yerlere atmak, ölünün yüzünü örtmek Destan'da karşılaşılan ağıt yöntemlerinden bazılarıdır. Günümüzde de geçerliliğini koruyan bu geleneklerden birine değinmek faydalı olacaktır. Gılgamesh ölen sevgili dostu Enkidu için "Gözyaşı döküyorum / Dostum Enkidu için / İnlıyorum / Yas tutan bir kadın gibi" diyerek ağıt yakar (Bottero, 2013: 152). Eski çağlardan beri ağlamanın kadına daha çok yakıştırıldığını buradaki benzetmeden anlamak mümkündür. Hatta bu "ağlayan yaşlı kadın" imgesi zaman içinde edebi metinlerde öylesine sık işlenmiştir ki, motifleşerek "Mater Dolorosa (Ağlayan Tanrıça)"¹³ mefhumunu yaratmıştır. Yukarıdaki ifadenin tarihin bilinen ilk Mater Dolorosa örneği olma ihtimali yüksektir.

Destan'da, "her şey ölecek hiçbir şey ebediyen var olmayacak" manasında; "Irmak taşar mı / Sonsuza dek?" denir (Bottero, 2013: 187). Gelip geçicilik halinden dem vurularak "ırmağa karışan narin böcekler"¹⁴ imgesi dile getirilir. Narin ömür kısacık sürer, çabucak bitiverir. İlk benzetmede ömrün nehir taşkınyla, ikinci benzetmede de ırmağın ölümle bağdaştırıldığını görüyoruz.

Destan'da Cehenneme¹⁵ (Ölüler Diyarı, Kur) geçmek için aşılması gereken bir "cehennem ırmağı" motifi söz konusudur. Bu ırmak bize Yunan mitolojisinde tasvir edilen yeraltı-dünyasının beş ırmağını hatırlatıyor: Acheron (acı keder ırmağı), Styx (nefret ırmağı), Lethe (unutma ırmağı), Cocytus (inilti ırmağı) ve Pyriphlegethon (ateş ırmağı). Sümer inancındaki Cehennem İrmağı Yunan mitolojisindeki bu beş ırmakla karşılaştırıldığında bu ırmakların tümünü kapsar haldedir ve tektir.

Sevgili dostu Enkidu'nun ölümüyle sarsılan Gılgamesh bir gün kendisinin de bu "ölüm denen karanlık" a karışacağını bilincindedir. Ölmek düşüncesi onu derin bir kedere, yoğun bir acıya sürükler. Ve büyük Tufan'dan kurtulmuş, kendisine tanrılarca ölümsüzlük bahşedilmiş Utanapiştî'ye ölümsüzlüğün sırrını sormak için yola düşer. Ubartutu'nun oğlu Utanapiştî,

¹³ Mater Dolorosa, Titian başta olmak üzere çeşitli sanatçılar (özellikle ressam ve heykeltıraşlar) tarafından sıklıkla işlenen bir konu haline gelmiştir.

¹⁴ Olsson ile George, "narin böcekler" in karşılığı olarak "mayıs sineği" (mayfly) ifadesini kullanmıştır.

¹⁵ Birbirine eş manana kullanılan Kur, Cehennem, Ölüler Diyarı kavramı için İngilizce metinlerde "netherworld" yani Cehennem ifadesinin kullanıldığını görüyoruz.

Destan'da Nuh peygamberin karşılığı gibidir. Gilgames yolda aslanlarla mücadele eder. Doruğu gök kubbeye uzanan, etekleri Cehenneme varan İkiz Dağları aşar. Zifiri karanlıkları kat eder. Akrep-insanlarla karşılaşır. Dondurucu soğuk, kavurucu sıcak, yorgunluk ona engel olamaz. Zifiri karanlıktan çıkıp aydınlığa kavuştuğunda cennet bahçesi misali bir yere ulaşır. Gözleri kamaşmıştır. Burada, Utanapişti'ye nasıl ulaşacağını soruşturup öğrenir. Sadece yiğit Şamaş'ın (Güneş ve adalet tanrısı) aşabildiği "deniz engeli"ni aşar. Deniz hep olduğu gibi burada da zorluk-mücadelenin sembolüdür. Deniz engeli imgesinin buradaki kullanımına göre, deniz ancak Güneş tarafından aşılabilen bir zorluktur. (En azından Destan'da Güneş dışında bu engeli aşanın olmadığı söylenir) Üstelik denize girişi engelleyen "Ölüm Suyu" imgesiyle Gilgames'in işi daha zorlaştırılır. Bu imge, denizin tehlikesini ve korkunçluğunu kuvvetlendiren bir özellik arz eder. Ölümcül sudan geçmek ancak ona dokunmamakla mümkündür. Gilgames bu zorluğu Utanapişti'nin kayıkçısından yardım alarak aşabilecektir. Olsson'un yorumuna göre bu seyahat, tarihin bilinen ilk deniz yolculuğu olabilir (Olsson, 2007: 266).

Utanapişti Gilgames'le karşılaşınca ona Tufan'ın öyküsünü anlatır. Öyküye göre Tufandan evvel insanlar, denizi (dünyanın temsili) dolduran balıklar gibi sayısızdır. Ancak aşırı gürültü, nüfus fazlalığı, saygısızlık gibi nedenlerden ötürü Tanrılar dehşetli bir Tufan ile insan soyunu yok etmeye karar verir.¹⁶ Fakat bilgelik ve su tanrısı Enki, saygıda kusur etmeyen Utanapişti'ye kıyamaz. Onun kurtulmasını ister. Diğer tanrılara verdiği sözü tutmak maksadıyla Tufan sırrını Utanapişti'ye doğrudan söyleyemez ama sırrı kamıştan bir çite anlatır. Utanapişti o sırada kamıştan çitin arkasındaki evindedir ve Enki'nin söylediklerini duyar, Tufandan böylece haberdar olur. Bir gemi inşa eder. Halka ve kentlin yaşlılarına, gemi inşa etmesinin nedeni olarak Tanrı Enlil'in kendisine öfkelenmesini gösterir. Güya Utanapişti, koruyucu tanrısı Enki'nin bölgesine (deniz, su) gitmek için gemiyi yapıyordur ve bu gemiyle rüzgâr-yer tanrısı Enlil'in bölgesinden ayrılacaktır. Utanapişti diğer insanlara benzemez ve kızdığını düşündüğü tanrının bölgesinden çekilmek yoluyla, saygısını göstermeyi yeğler.

Geminin inşası bitince Utanapişti yıkanır. Utanapişti'nin yıkanması, Destan'da daha evvel karşılaştığımız "kutsal eylem öncesinde arınmak" motifini hatırlatır. Çıkılacak yolculuğun bir manada kutsiyet taşıdığını buradan anlamak mümkündür.

Hazırlıklar tamamlanınca fırtına tanrısı Adad, kara bulutların içinden gürlür. Yeraltı tanrısı Nergal, güney rüzgârları tanrısı Ninurta, Annunakiler birleşip Tufan'ı başlatır. İlk gün fırtına kudurmuş gibi eser. Oluk oluk sular akar. Altı gün yedi gecenin sonunda Tufan sona erer. Deniz doğuran bir kadın gibi durulur. Denizin üstü sıcak ülkelerdeki geniş damlar gibi dümdüzdür. "Lohusalık ile dümdüz damlar" üzerinden kurulan bu iki güçlü ve orijinal benzetmede, durgunluk hali vurgulanmak istenmiştir. Lohusa kadının durgunluğu, süregelenin ötesine kısa süreliğine çıkılmışlığı imlerken; damların düzlüğü ve genişliği, yaşanan coğrafyanın (Mezopotamya) insan tasavvurunda yarattığı tesirin yansımasıdır. Durgunlaşmak halinin aynı zamanda "canlılığı

¹⁶ Gerek Tevrat'ta gerekse Gilgames Destanı'nda Tufan'a ve insanların helak olmasına gösterilen sebeplerde ortaklık söz konusudur. Bu sebepler, "insanoğlunun tabiat ve tabiat olayları karşısındaki duruşunu ve bu olayları yorumlayışındaki algı tarzını şekillendiren inanç kültürünün ne denli etkin olduğunu sergilemesi adına dikkate değerdir" (Sümbüllü, 2008: 784)

kaybetmek, neşesiz ve düşünceli bir durum almak, keyifsizlik, ağırlık, sönüklük" anlamlarını da bu benzetmelerde hesaba katmak gerekir. Tüm bu çağrışımlar göz önünde tutulduğunda Tufan'ın şiddeti "durgunluk hali"nin karşıtı olarak daha belirginleşecektir.

Geminin kapağını açtığında Utanapiştî'nin ilk tepkisi dizlerinin üstüne çöküp sessizce ve usulca ağlamak olur. "Teslimiyetin, bîcâreliğin yansıması"dır bu ağlayış ve Utanapiştî'ye "kefarete" olur. Çünkü o ve gemisindekiler dışında yeryüzündeki bütün insanlar "balçık"a (ölümün temsili) dönüşmüştür.

Tanrı Enlil, Utanapiştî ile eşine ölümsüzlük armağan eder. Ancak artık uzakta yani "ırmakların ağzında" yaşamaları gerekmektedir.¹⁷ Kramer'in ifadesine göre "ırmakların ağzı"ndan kastedilen;

1. Hayali gizemli bir yer
2. Kutsal Kitap'ta dört ırmağın¹⁸ doğduğu yer: Aden
3. Tüm ırmakların çıktığı düşünülen bir yer, yani dünyanın en uç doğusudur. (Bottero, 2013: 202)

Utanapiştî Gılgamesh'e, ölümsüzlük emeline erişemeyeceğini söyler. Çünkü ölümsüzlük ancak - tıpkı Tufan'da olduğu gibi- bütün tanrıların bir araya gelmesiyle mümkündür. Şimdiyse böyle bir toplanmanın vuku bulması için sebep yoktur. Emelleri boşa çıkan Gılgamesh hayal kırıklığı içinde darma duman bir haldedir. Utanapiştî ona yıkanıp üstünü başını düzeltmesini, sırtındaki kirli postu denize atmasını, kendisini toplamasını söyler. Utanapiştî'nin bu ifadesinden kirli, pis şeyleri, çer çöpü denize atmak ve onlardan kurtulmak davranışının Gılgamesh Destanı'nda var olduğunu anlıyoruz. Burada deniz "temizlenme" göstergesidir.

Utanapiştî'nin hanımı kocasından Gılgamesh'i eli boş göndermemesini rica eder. Hanımının söylediğine kulak veren Utanapiştî, Gılgamesh'e denizin dibinde biten ve uzun ömrün sırrı olan bir dikenden bahseder. Yaban gülüne benzeyen bitkinin ölüm korkusunu giderme özelliği vardır. Onun sayesinde gençliğe kavuşmak mümkündür. Gılgamesh bitkiyi kendi ülkesindeki ihtiyarın birinde denemeyi düşünür ve onu hemen yemez. Böylelikle etkisini ölçecektir. Geri dönüş yolunda göl kıyısında konaklar. Hemen çoğu hikâyede rastlanacağı üzere göl yanları daima tehlikelerle doludur. Hırsızlık vs. hep buralarda olur. Gılgamesh yüzmek için göle girer. O sırada civardaki bir yılan bitkinin kokusunu alır ve bitkiyi kapar kapmaz deri değiştirir. Yılanın deri değiştirmesi, gençleşmesi demektir. Gılgamesh bitkiyi yılanı kaptırdığı için çok üzülür ve "umutsuzluğu"nu temsilen gözyaşı döker.

Ölümler Diyarı'ndaki Enkidu'nun edimmusu,¹⁹ Tanrı Enki'nin lütfuyla Ölümler Diyarı'ndan bir aralık çıkar. Can dostu Gılgamesh'in yanına gider. Gılgamesh, Ölümler Diyarı'ndaki yaşamı merak etmektedir, oraya dair sorular sorar. Enkidu ise "Hiçbir şey anlatmayacağım sana! / Çünkü anlatırsam /

¹⁷ Destan'ın varyantlarında bu yer için "Dilmun, geçiş ülkesi, güneşin doğduğu yer" ifadeleri de kullanılmıştır.

¹⁸ Dicle, Fırat, Gihon, Pişon. (Gezgin, 2009: 83)

¹⁹ Edimmu ruh demektir, Enkidu'nun bedeni çürümüş yalnızca ruhu kalmıştır.

Cehennem'de gördüklerimi / Gözyaşlarına boğulursun" der (Bottero, 2013: 217). Enkidu kadavrasından bahsettiği sırada Gilgameş, anlatılanlardan dehşete kapılıp yere yığılır. Burada bahsi geçen gözyaşı "hakikati kabullenemeyecek olmanın, korkunun göstergesi"dir. Özetle, ölmek düşüncesinin bir hakikat olarak insanı ağlatma özelliği vardır.

Enkidu Ölüler Diyarı'ndaki edimmuların (ruhların) vaziyetini anlatır. Dünyadayken çok sayıda çocuk sahibi olanın edimmusunun Ölüler Diyarı'nda daha rahat olduğunu söyler. Örneğin dünyada üç çocuğu olan kişi Ölüler Diyarı'ndayken "çölde taşınan bir tulumbadan ılık su içer" haldedir. Suyun ılık oluşu, içeni yeterince mutlu etmeyecektir fakat çöl ortamında bir tulumba su, ılık bile olsa hayli mühimdir. Çocuk sayısı arttıkça edimmunun keyfiyetinin arttığına dair çeşitli örnekler sırlanır. Çocuk sahibi olmak, ölen kimsenin ruhuna hizmet edecek kimselerin bulunması anlamına gelir ve bir gurur vesilesidir.²⁰ Doğal sebeplerden birdenbire ölenin edimmusu ise tanrıların yatağında yatıp temiz su içer halde betimlenir. Destan'dan anlaşıldığına göre soğuk-temiz su içmek "mutluluk ve talih göstergesi" olmuştur.

Destan'da anlatıldığına göre ölmüşlerin yiyeceği kuru ekmekken içeceği soğuk sudur.²¹ Yukarıdaki örneğin aksine suyun burada "yoksunluk ve yavanlık göstergesi" olduğu söylenebilir. Fakat aynı zamanda bu soğuk su mefhumunun "tanrılara sunulacak kıymetli bir armağan" şeklinde betimlendiğini görüyoruz. Örneğin Gilgameş Humbaba'yı öldürmeye gitmeden evvel, güneş ve adalet tanrısı Şamaş'ın himayesini edinmek uğruna ona soğuk su ikram eder.²² Koruyucu Şamaş ise tehlike anında Gilgameş'in elinden tutacak, tulumundan ona içirecektir. Kolayca anlaşılacağı üzere Şamaş'ın tulumundan su içirmesi, yardım etmesine müsavi tutulmuştur. Su vermek, içirmek, sunmak Sümer kültüründe kıymetli hediyeler sunmak anlamına geliyor olsa gerek. Suyun kutsallık özelliğinin diğer ispatını "adağı ırmak kıyısında sunmak" davranışında arayabiliriz. Gilgameş ile Enkidu sedir dağına yola çıkmadan evvel Mala (Fırat) ırmağının kıyısında Tanrı Şamaş'a adaklarını sunar. Bu durum bize, ırmak kıyısının tanrılara adak sunmak için kullanılan bir mekân olarak benimsendiğini gösteriyor.

Ölmüşlere iyi geleceği düşünülerek mezara su dökmek geleneğinin²³ Sümerlerde yaşatıldığını hatırlatmakta fayda var. Enkidu hastalanıp ölüm döşeğine düşmüşken hayıflanır. Öldükten sonra üzerine soğuk su dökceklerini söyler.

Gilgameş gördüğü korku dolu bir rüyada kendisine yardım eden yiğidin su içirip içini rahatlatıldığını, onu tekrar ayağa kaldırdığını anlatır. Buradaki anlatımda suyun "ferahlık verip korkuyu yatıştırması"na göndermede bulunulmuş. Nitekim günümüzde kâbustan uyanan yahut korkan kişiye su içirmek geleneği hala sürdürülmektedir.

²⁰ Sümerlerde ölüm ve cenaze törenlerine dair ayrıntılı bilgi için bkz: Altuncu, 2014: 159-62.

²¹ "Bir dizi mezardan çıkarılan tahıl kalıntıları ve hayvan kemikleri, ölümlere de ölümden sonraki yaşam için yiyecek, içecek verildiğini ortaya koymaktadır." Crawford, 2010: 146.

²² İçilen içeceğin (içkinin) bir kısmının mabudun şerefine yere dökülmesi ananesinin ilk kullanımlarından biri (libation).

²³ Kötü kokuyu önlemek amacıyla günümüzde sürdürülen bir gelenek.

Başboş gezintilerini hatırlatmak babında Destan'da Gilgamesh hakkında şöyle söylenir: "Hangi dağları aştı / Ve hangi ırmakları geçti hiç kimse bilmiyor!" (Bottero, 2013: 293). Belirsiz sayıda ırmak aşmak ifadesinin burada "avarelik" in temsili olarak kullanıldığını görüyoruz.

4. Bulgular ve Yorumlar

Çeşitli kavramlarla su arasında kurulan ilgiler aşağıda başlıklar halinde gruplandırılacaktır. Gruplandırma sırasında suyun evvela müspet sonra da menfi özelliklerinin belirtilmesine gayret edilecektir.

Hükümdarlık ile Su: Tufandan öncesini bilmek, diğer deyişle olayların sebebini bilmek, Gilgamesh'e hükümdar olarak biçilen aslî görevlerden biri konumundadır. Bildiğini öğretmek ise onun ikinci görevi sayılabilir. Bir hükümdar erdemleriyle taşkın su gibi olmalı ve en zorlu engelleri bu yetisiyle aşabilmelidir. Suyun yıkıcı olmak özelliği Gilgamesh'e, erdemleri üzerinden yakıştırılmıştır.

Gilgamesh'in hükümdarlık başarısı sık sık su mefhumu dolayısıyla değerlendirilir. Tepelerde kuyu kazmak ve engin denizler (okyanus) aşmak bunlar içinde en çok bahsi geçenlerdir. Suyun hemen hemen daima "aşılması gereken engel" motifine karşılık geldiği görülür. Deniz, ırmak, göl, kuyu çoğu defa tehlikeye çağrışım yapar. Su engelini zorluk derecesi kahramanın cesurluk, mertlik, başarılı olmak özelliklerini ifşa için vasıta olarak kullanılır. İkisi doğru orantılı şekilde birbirini etkiler. Su bir rakiptir, rekabetin şiddetini belirleyicidir. Su engeli, kahramanın doğru yolda olduğuna göstergedir. Hedefe, emele, sevilene, arzulanana, başarıya ulaşma/kavuşma vesiledir.

Rekabet Zemini: Kahramanlığın vurgulanması için rekabet zemini ve bu zeminin özellikleri hayli önemlidir. Dolayısıyla Destan'da Gilgamesh'in karşısına menşei su olan çeşitli rekabet ortamlarının çıktığını görürüz. Söz gelimi bahsi geçen bir su unsurunun "taşkınlığı, duvarları yıkabilmesi, enginliği" rekabetin şiddetini belirtmek için bilhassa kullanılır. Diğer bir örnek ise Enkidu'nun bir rakip olarak kasırgaya/fırtınaya (su özellikli) benzer özellikte yaratılmasıdır. Fırtınanın hırçın, korku salan, tehlikeli, güçlü yapısı ile Gilgamesh'in karşılaşacağı zorluğa göndermede bulunulur. Su, aşılması gereken bir handikap olarak okurun bilinçaltına örtülü mesaj olarak işlenir. Böylece su mefhumu, okurun merakını celbeden, olay örgüsündeki gerilimi üst seviyede tutan bir kavrama dönüşür.

Olay Mekânı: Su kıyısı, anlatı kahramanlarının karşılaştıkları yahut başlarından türlü maceraların geçtiği (olayın geriliminin arttığı) temel mekân olmak misyonu taşır. Ayrıca tanrılara adak sunulan mahal olmasıyla da kutsiyet arz eder.

Kutsal Eylem Öncesinde Arınmak: Dini ritüel kapsamında ve yaratılış bağlamında incelendiğinde arınma davranışı, kutsal görevleri icra etmeden evvel uygulanan, maddi olmaktan çok manevi anlam taşıyan bir eylemdir. Geçmişten günümüze devam ettirilen bu davranışın Destan'da yalnızca insanlarda değil tanrıçalarda, Ninsuna ile Aruru'da karşılık bulduğuna şahit oluruz. Ninsuna dua etmeden evvel arınmış, Aruru ise Enkidu'yu yaratırken ellerini yıkamıştır. Ayrıca

Enkidu ile Gilgamesh öldürdükleri Gök-Boğası'nın kanını ellerini yıkayarak temizlemiştir. Zafer turu öncesinde, gemi yolculuğuna çıkmadan Destan kahramanlarının yıkandığını görürüz.

Deniz "temizlenme" göstergesidir. Kirli kıyafetleri denize atmak ve onlardan kurtulmak davranışında, denizin arıtıcı hususiyetini aramak mümkündür.

Yabanilik ve Bakirlik Çağrışımları: Enkidu su içmeye ceylan sürüsüyle gitmektedir ve onlarla birlikte suya girer. Burada suyun işlevi Enkidu'nun yalın, vahşi, kaba ve gayri medeni özelliklerini vurgulamaktır. Medeniyete kavuşmak, bir şekilde saf suyun temsil ettiği vahşilikten uzaklaşmakla ilişkilendirilir. Su kıyısı ile delikanlı arasındaki bağın ilk yönü bu yabanilik özelliğine dairdir. İkinci yön ise gencin bakir ve saf olduğunu ima etmekle alakalıdır. Nitekim Gilgamesh Destan'ı dâhil olmak üzere pek çok anlatıda "su kıyısı ile genç (kız-delikanlı)" motifi, "bakir(e)lik, saf olmaklık" iması üzerinden sıklıkla işlenir.

Tanrı Desteği: Anlatıda yoğun beyaz bulutların sise, sisin de ölüme çağrışım yaptığına şahit oluruz. Sislin ölümcül hastalık yahut ölüm çağrışımı yapmasının ilk örneklerinden birinin bu Destan'da bulunduğunu söylemek mümkündür. Sislin bu menfi yönü ile fırtınanın dehşet uyandıran hali, Destan kahramanları için bir avantaj olarak kullanılır. Zira Tanrıların desteği addedilebilecek bu iki unsur sayesinde düşmanlar bozguna uğrattılır.

Koruyuculuk ile destek çıkmak babında tanrılar betimlenirken tulumlarından mansura²⁴ su içirdiği söylenir. Tulumdan su içirmek, yardım etmeye müsavi tutularak su, "tanrı yardımı, desteği" anlamında mecaziyet kazanır.

Bereket: Edebi metinlerde yağmur bir benzetmede kullanılacağı zaman, adeta klâsikleşen bir yönelimle, "bereket"e karşılık gelir ve iyi dilek temennilerinde kullanılır.

Besleyici, barındırıcı ve bereketli olmak özellikleri dünyanın denize benzetilmesine vasıta olmuştur. Bu manada, Tufandan evvel insanların denizi (dünyanın temsili) dolduran balıklar gibi sayısız olduğu söylenir.

Ütopya: Saygılı ve sadakat dolu davranışlarından ötürü Utanapiştî(m) ile eşine "ırmakların ağzında yaşam sürme şansı" bağışlanması, ütopya kavramını çağırıştırır. Üstelik burası tüm ırmakların menşei, dünyanın en doğusu, Aden yahut hayalî-gizemli bir yerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere, yaşanılabilir en güzel yer olarak hayal edilen bir mekânda ırmak mefhumunun varlığı vazgeçilmez öğelerdendir.

Mutluluk ve Talih Göstergesi: Gerek hayattayken gerekse de öldükten sonra soğuk-temiz su içmek mutluluk ve talih göstergesi olarak karşımıza çıkar. Bundan başka, soğuk su "tanrılara sunulacak kıymetli bir armağan" şeklinde betimlenir.

²⁴ Yardım olarak zafere ulaşan, galip gelen.

Su Sükûtu: Su, ferahlık verip korkuyu yatıştırma özelliğine sahiptir. Korkan veya kâbus gören kişiye su içirmek tutumunda suyun sükût hususiyeti daha belirgindir.

Suyun Menfi Yönü: Suyun “faydasızlık, hayırsızlık” manasında İştâr hakkında kullanıldığı olur. Kıymet atfedilen bir değer (tulumdaki su) heba edildiğinde hayrı dokunmayacağı vurgulanır. Bir şeyin değerinin o şeyin faydası ölçüsünde artması gibi, faydasızlığı ölçüsünde de azalması tulumdaki su örneği ile anlatılmıştır.

İrmak taşkını, gelip geçiciliğin ve yok oluşun temsili olmuştur. Kırılğan ve narin pervaneleri andıran hayatın, ölümü simgeleyen ırmak imgesiyle nihayet bulacağı söylenir. Sayısız ırmak aşmaya ise avarelik manası yüklenmiştir.

Ölmüşlere iyi geleceği düşünülerek mezara soğuk su dökme geleneğine Destan’da rastlayabiliriz. Soğuk su, ölümü çağrıştırmaktadır. Ölmüşlerin yiyeceği kuru ekmek iken içecekleri soğuk sudur. Buradan hareketle soğuk suyun “yoksunluk ve yavanlık göstergesi” olduğu söylenebilir.

Kur’a (Ölümler Diyarı) geçmek için ölen kimsenin ruhu “cehennem ırmağı”nı geçmelidir. Öte-dünyaya ruhun geçmesi motifi, ırmak imgesi üzerinden aktararak -tıpkı kahramanın yaşarken karşılaştığı gibi- “aşılması lazım gelen bir engel-zorluk”la denkleştirilir.

Bulanık Su İmgesi: Destan boyunca sıralanan zengin benzetmelerden çıkarılacak sonuçlardan biri bulanık suyun daima olumsuz çağrışımlar yapmasıdır. İçeceği durgun suya giren ve onu bulandıran at imgesi ile İştâr’ın çevresine verdiği “zarar” temsil edilir.

Balçık Olmak: Balçık olmak ifadesi, ölmeyi sembolize ederek menfi manada kullanılır.

Suyun Kadın ile İlişkilendirilmesi: Ağlayan yaşlı kadın imgesinde, ağlama eyleminin kadına (özellikle anneye) yakıştırıldığına şahit oluruz.

Tufan bittikten sonra deniz, “durgunluk, canlılığını kaybetmek, ağırlaşmak, sönüklük” yönleriyle henüz doğum yapmış lohusa bir kadına teşbih edilir.

Teslimiyetin Bîçâreliğin Yansıması: Diz üstü çöküp ağlamak, teslimiyet ve çaresizlik izlenimi uyandırır. Ağlamak kefaret menşei olabildiği gibi hırsın, umutsuzluğun, korkunun, ölüm karşısında kapıldığımız dehşetin göstergesi olur.

Tehlike Çağrışımı: Hemen çoğu hikâyede rastlanacağı üzere göl yanları daima tehlikelerle doludur. Hırsızlık vs. hep buralarda olur.

5. Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Sonuç olarak bir toplumun normlarını anlamanın en güzel yolu o devre ait metinleri incelemektir. Dolayısıyla Sümerler zamanında yaşamış insanların suya atfettiği değerleri keşfedip ifşa edebilmenin en sağlıklı yolu Gilgamesh Destanı’nı incelemektir. Uruk Kralı Gilgamesh’in ilkin dostu

Enkidu ile sonraları da ölmezliğin peşine düşerek tek başına yaşadığı maceraları anlatan Gilgames Destanı bizlere suya dair zengin veriler sunmaktadır. Su motifleri Destan'ı bir ağ gibi sarmıştır. Günümüzde sürdürülen inançlardan tutun da daha evvel duymadığımız adetlere kadar suyla bağlantılı pek çok uygulamayı ve inancı Destan'da bulabiliyoruz. Su kimi zaman kurtuluşu sağlayıp ferahlık verirken kimi zaman engel olur, kimi zaman da ölümün ta kendisine dönüşür. Oranlamaya tabii tutulduğunda Destan'da suyun negatif ve pozitif yönlerinin birbirini dengelediğini görüyoruz. Tespit edildiği kadarıyla su şu işlevleri üstlenmiştir: Erdem, ileri görüşlülük, engelleri aşmak, başarı, iyi sıfatlar, cesaret, mertlik, güçlü kuvvetli olmak, adak sunulan mekân, rakip, rekabetin şiddetini belirleyici unsur olma, aşılması gereken engel, fiziki temizlik, manevi arınma, kutsallık, bakirlik, saflık, tehlike, handicap, gerilimi tırmandıran olay mekanı, yabancılık, gayri medenilik, Tanrı desteği, koruyuculuk, bereket, barınak, ütopya, mutluluk, talih, armağan, ferahlık sağlama, korkuyu yatıştırma, ölüm, hastalık, kefare, ölmüşlere vefa, faydasızlık, hayırsızlık, gelip geçicilik, yok oluş, avarelik, yoksunluk, yavanlık, zarar, yas, lohusalık, teslimiyet, çaresizlik, umutsuzluk, hırs, korku, dehşet.

Ayrıca metnin bel kemiğini oluşturan Tufan ve hayat suyu mefhumları işlevsel yönden benzerlik içerir. Zira;

1. Tufan kozmosun giderek bozulmasını, belirli bir süre ortadan kalkmasını ve yeniden yaratılmasını temsil eder. (Eliade, 2001: 77-8).
2. Hayat suyu, doğup belli bir erginliğe ulaşan bedenin ortadan kalkıp yok olmasının önüne geçerek (bir hayatla) yeniden yaratılmasına temsildir.

Buraya kadar ele aldığımız kısımda tarama yöntemiyle tespit ettiğimiz su öğelerini Gilgames Destanı'ndaki bağlamlarından hareketle yorumlamaya çalıştık. Metin, yazılı edebiyatın ilk destanı olması sebebiyle eşsizdir. Dolayısıyla kendisinden önce yazılmış bir destandan etkilenildiğini şimdilik söyleyemeyiz. Fakat milattan önce yazılan bu eser, yine milat öncesi yazılan diğer destanlarla (İlyada Odyssea, Altay Yaratılış Destanı vb.) karşılaştırılırsa Destan'ın su öğelerince ne kadar zengin olduğu daha netleşecektir. Muhakkak ki böyle bir araştırma, başka bir makalenin konusu olacak genişliktedir.

Kısaca Gilgames Destanı Tufan hadisesini ele alan ilk metin olması özelliği ile dikkatleri çeken suya dair betimlemelerle teşbihlerle yoğunlaşmış zengin bir metindir. Muhakkak ki Destan'a dair yeni tabletlerin bulunması, anlatılan hikâyenin çerçevesini zamanla bir miktar değiştirecektir. Fakat şimdiye kadarki tabletlerden tespit edilebilen su öğeleri, bizlere suyun öyküsünü ilk kalemde bir metinden takip etme şansı tanımıştır.

Kaynakça

- Altuncu, Abdullah. (2014/2). "Sümer Mitolojisi Bağlamında Otorite Tarafından Şekillendirilen İbadet ve Törenler", *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. C.2, S.1, s.141-65.
- Bottéro, Jean. (2013). *Gilgamesh Destanı: Ölmek İstemeyen Büyük İnsan*. Orhan Suda (çev.), 5.bsk., İstanbul: YKY.
- Cengiz, N. Buket. (2008). "İnisiyasyon Yolculuğunda İki Kahraman: Elif Şafak'ın Pinhan Romanının Gilgamesh Destanıyla Paralel Bağlamda Metinlerarası Bir Okuması.", *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*. S.39, s.1-19.
- Crawford, Harriet. (2010). *Sümer ve Sümerler*. Nihal Uzun (çev.), Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Çığ, Muazzez İlmiye. (2010). *Sumerlilerde Tufan Tufan'da Türkler*. 6.bsk., İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Durmuş, Mitat. (2009). "Yaşamsal Ve Metinler Arası Bağlamda Melih Cevdet Anday Şiirinin Kaynakları", *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 4/1-II Winter, s.1288.
- Gencer, Mustafa. (Ed.) (2008). *Suyla Gelen Kültür*. İstanbul: İski Yayınları.
- George, Andrew R. (2003). *The Babylonian Gilgamesh Epic*. Volume.I-II, New York: Oxford University Press.
- Gezgin, Deniz. (2009). *Su Mitosları*. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Kramer, Samuel Noah. (2002). *Tarih Sümer'de Başlar*. 2. bsk., İstanbul: Kabalıcı Yayınları.
- Kuzubaş, Muhammet. (2007). "İlklere Ait Anlatılarda Rüya Motifi", *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 2/1, Winter, s.309-11.
- Olsson, Gunnar. (2007). *Abysmal: A Critique of Cartographic Reason*. London: The University of Chicago Press.
- Rabelais, Francois. (2006). *Gargantua*. 3. bsk., İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sümbüllü, Yusuf Ziya. (2008). "Halk Meteorolojisi²⁵ Ekseninde Bir Melheme", *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 3/7 Fall, s.784.

²⁵ Meteoroloji kelimesi makalenin başlığında "Meteroloji" şeklinde hatalı yazılmıştı. Hatayı devam ettirmemek adına böyle bir düzeltmeye gidilmiştir.